

K reciprocitě adjektiv v češtině

Václava Kettnerová Ústav formální a aplikované lingvistiky Matematicko-fyzikální fakulty
Univerzity Karlovy

Veronika Kolářová Ústav formální a aplikované lingvistiky Matematicko-fyzikální fakulty
Univerzity Karlovy

On the reciprocity of adjectives in Czech

Abstract: This paper aims to extend the knowledge of reciprocity outside the largely examined verbal domain, focusing on the reciprocity of adjectives in Czech. Our main aim is to show how syntactic reciprocalization is applied to constructions of adjectives where one of their valency complementations is subject to a systemic surface ellipsis. We argue that the reciprocity of adjectives is mostly encoded by the same inventory of language means as the reciprocity of verbs, in particular by pluralization of one of the valency complementations affected by reciprocity (where the only difference from verbs is the form *mezi* ‘between’+Instr) and by an anaphoric expression occupying the other valency complementation involved in reciprocity. The main difference between the formal marking of verbal and adjectival constructions lies in the fact that adverbials (e.g., *navzájem* ‘mutually’), serving as the so-called specifiers in reciprocal constructions of verbs, often take over the role of the primary marker of reciprocity in adjectival constructions. Further, we show that – similarly to verbs – adjectives bearing the semantic feature of mutuality require less linguistic marking in their reciprocal constructions, relying on pluralization only, while reciprocal constructions of adjectives without this feature are marked by both pluralization and an anaphoric expression or adverbials.

Key words: mutuality; reciprocity; valency; reciprocal adjectives; systemic surface ellipsis

Klíčová slova: vzájemnost; reciprocita; valence; reciproční adjektiva; systémová povrchová elipsa

1. Úvod

Reciprocita se v současnosti těší velkému zájmu lingvistů, a to zejména z okruhu typologicky orientovaných studií (např. Nedjalkov, 2007a; König – Gast, 2008a; Evans et al., 2008). Reciprocitou se rozumí soubor jazykových prostředků umožňujících vyjádřit symetrii mezi dvěma participanty, kterou lze formálně definovat následujícím způsobem: Vztah R je symetrický, pokud pro každé x, y platí, že pokud R(x, y), potom R(y, x);¹

¹ U trojvalenčních predikátů potenciálně mohou do vztahu vzájemnosti vstoupit všechny tři participanty, např. u slovesa *představit*, viz např. základovou konstrukci *Petr představil Karla Janovi*, lze ve vztahu vzájemnosti vyjádřit všechny tři participanty, např. *Petr; Karel a Jan se navzájem představili*. V takových případech se pro vyjádření vzájemnosti uplatňují totožné jazykové prostředky jako v případě, kdy vzájemnost představuje binární relaci, viz Nedjalkov (2007c, s. 9).

obdobu této definice podávají např. Gleitmanová et al. (1996), Langendoen (1978), Dalrympleová et al. (1998), König – Kokutani (2006) a König – Gast (2008b), při analýze reciprocit českých sloves ji uvádějí Kettnerová – Lopatková (2020). Z této definice plyne, že participant zastoupený proměnnou *x* má k participantu zastoupenému proměnnou *y* stejný vztah, jako má participant *y* k participantu *x*. Věta (1a) je tedy reciproční, jelikož pro ni platí interpretace (1b).²

(1a) Petr a Jana jsou na sebe **hodní**.

(1b) Petr je **hodný** na Janu a zároveň Jana je **hodná** na Petra.

Někteří autoři navrhují namísto termínu symetrie, přejatého z logiky, užívat označení vzájemnost, jelikož reciproční konstrukce typicky nebývají zcela symetrické (viz Haspelmath, 2007; Kemmer, 1993).³ Dále zde tedy budeme rozlišovat mezi vzájemností, která se vztahuje k sémantickému plánu, a reciprocitou jakožto souborem jazykových prostředků vyjadřujících vzájemnost, viz např. Haspelmath (2007), podobně též König – Kokutani (2006), Evans (2008) nebo Dimitriadis (2008).

V předloženém příspěvku se na příkladu češtiny věnujeme možnostem vyjádření vzájemnosti u adjektiv. Zatímco vyjádření vzájemnosti u sloves je věnována rozsáhlá literatura, studium tohoto vztahu u jiných slovních druhů stojí dosud na úplném počátku, srov. Evans (2008, s. 41). Navíc reciprocita v češtině je i v rozsáhlých typologických studiích reflektována jen okrajově, např. v Nedjalkovově (2007a) kolektivní monografii o reciprocitě je ze západoslovanských jazyků větší prostor věnován polštině, viz Wiemer (2007), která se však od češtiny v některých aspektech odlišuje. S českými jazykovými daty pracuje Siloniová (2001, 2008), která využívá český materiál pro ilustraci, o systematický popis reciprocit v češtině se však nejedná. Pro slovenštinu je třeba zmínit studii Ivanové (2020).

Systematičtější popisy reciprocit v češtině pocházejí z teoretického rámce funkčního generativního popisu (FGP), v němž je soustavně věnována pozornost jazykovým jevům spojeným se změnami ve valenční struktuře sloves, viz zejména práce Panevové (1999, 2007), Panevové a Mikulové (2007) a na ně navazující studii Kettnerové a Lopatkové (2020). V rámci FGP byla reciprocita anotována též v Pražském závislostním korpusu⁴ a dále promítnuta do Valenčního slovníku českých sloves VALLEX, verze 4.0,⁵

² Dva participanty ve vztahu vzájemnosti mohou odpovídat singulárním entitám, viz příklad (1a) a jeho parafrázi (1b), v nichž jeden participant odpovídá *Janě* a druhý *Petrovi*, ale i plurálním entitám, viz příklad *Kuřáci a nekuřáci jsou k sobě nevráživí* a jeho parafrázi *Kuřáci jsou nevráživí k nekuřákům a zároveň nekuřáci jsou nevráživí ke kuřákům*, v němž dva participanty ve vztahu vzájemnosti odpovídají po řadě *kuřákům* a *nekuřákům*.

³ K tomu poznamenejme, že jazykové prostředky vyjadřující symetrii jazyky typicky využívají i pro označení dalších sémanticky příbuzných situací, které tuto formální definici již nenaplnují, viz např. větu *Basy piva byly naskládány na sebe*, pro niž interpretace *Basa A byla naskládána na basu B a zároveň basa B byla naskládána na basu A* neplatí. Vhodnou interpretací této věty je spíše *Basa A byla na base B a zároveň basa B byla pod basou A*, v níž se předložky *na* a *pod* chovají jako konverziva. Podrobněji k těmto významům a jejich formálnímu popisu viz např. Dalrympleová et al. (1998), dále Langendoen (1978) a podobně též Filip – Carlson (2001).

⁴ Viz <https://ufal.mff.cuni.cz/pdt-c>.

⁵ Viz <https://ufal.mff.cuni.cz/vallex/4.0/>.

viz též Kettnerová – Lopatková – Vernerová (2021). Problematice reciprocitu u českých adjektiv však dosud samostatná studie věnována nebyla.

Valenci českých adjektiv je věnována např. monografie Kopřivové (2006), ve srovnání s vybranými slovanskými jazyky se valenci českých adjektiv zabývá také Skwarska (2018). Specifičnost valenčního chování adjektiv v češtině je též zmíněna u Piřhy (1982) a Panevové (1998).

V této práci při popisu valence adjektiv vycházíme z teoretického rámce FGP (odd. 2) a z něj přebíráme též model operace syntaktické reciprokalizace, navržený Kettnerovou a Lopatkovou (2018) (odd. 3). Zkoumaný materiál pochází částečně z valenčního slovníku NomVallex (Kolářová – Vernerová – Klímová, 2022),⁶ z něhož volíme adjektiva s rozdílným valenčním potenciálem tak, abychom na jejich příkladu ilustrovaly co nejširší spektrum formálních možností vyjádření reciprocitu. Při exemplifikaci se opíráme o korpusový materiál řady SYN Českého národního korpusu (zejména SYNv10) a okrajově též o data korpusu Araneum Bohemicum Maximum.⁷

V příspěvku zdůrazňujeme jak ty aspekty, kterými se reciprocita adjektiv shoduje s reciprocitou sloves, tak ty, kterými se reciprocita adjektiv od reciprocitu sloves liší. Ukazujeme, že reciprocita adjektiv se manifestuje především odlišnými možnostmi povrchověsyntaktické realizace zasažených participantů a dále že vyjádření vzájemnosti u adjektiv ve vyšší míře přebírají jazykové prostředky, které slouží u sloves jako tzv. specififikátory, tedy jako prostředky, které k vyjádření vzájemnosti nemohou být užity samy o sobě, ale v souvšykytu s jinými gramatickými nebo lexikálními prostředky význam vzájemnosti zdůrazňují nebo desambiguují (viz např. Nedjalkov, 2007b, s. 164). Rozlišujeme adjektiva bez rysu vzájemnosti (odd. 4) a tzv. inherentně reciproční adjektiva (odd. 5) a ukazujeme, že rozdíl mezi nimi je relevantní pro tvoření recipročních konstrukcí. Usilujeme o takovou analýzu, na jejímž základě by bylo možné formulovat formální pravidla zachycující reciprocitu adjektiv. Stylistické aspekty zde necháváme stranou.

2. Valence adjektiv ve funkčním generativním popisu

Valenci se v teoretickém rámci FGP rozumí schopnost slova (typicky slovesa, ale i substantiva nebo adjektiva, sporadicky též adverbia) vázat na sebe určitý počet závislých jednotek (valenčních doplnění). Valence v rámci FGP náleží k tektogramatické rovině, tedy k rovině jazykově strukturovaného významu (zhruba odpovídající hloubkověsyntaktické rovině). Valenční teorie FGP byla rozpracována v pracích Panevové (pro slovesa zejména Panevová, 1980, pro adjektiva a substantiva např. Panevová, 1998 a 2002) a dále u Piřhy (1982); její principy byly aplikovány při anotaci Pražského závislostního korpusu (Panevová et al., 2014) a ve valenčních slovnících, např. PDT-Vallex (Urešová et al., 2021), VALLEX (Lopatková et al., 2016) a NomVallex (Kolářová – Vernerová – Klímová, 2022).

⁶ Viz <https://ufal.mff.cuni.cz/nomvallex>.

⁷ Viz <https://www.korpus.cz/>.

Valence je zachycována v podobě valenčního rámce, v němž je pro každé valenční doplnění daného řídicího slova vyhrazena právě jedna pozice. Tato pozice je označena tzv. funktorem, vyjadřujícím typ syntakticko-sémantického vztahu daného valenčního doplnění k příslušnému řídicímu slovu, a dále jeho obligatorností. Počet, typ a obligatornost valenčních doplnění odrážejí hloubkověsyntaktické rysy slov s valencí.⁸ Jejich povrchověsyntaktické vlastnosti jsou ve valenčních rámcích zachyceny pomocí morfematických forem, které určují povrchové vyjádření valenčních doplnění; nejsou-li tyto formy u určitého doplnění explicitně uvedeny, vyplývají ze sémantiky tohoto doplnění (typicky jde o funktoři okolnostního typu). Při výkladu některých aspektů valence pracujeme i se sémantickým plánem, v němž každému valenčnímu doplnění typicky odpovídá určitý sémantický participant (viz Kettnerová, 2014).

Valenční doplnění jsou v rámci FGP tříděna na aktanty a volná doplnění. Do valenčních rámců adjektiv zapisujeme aktanty konatel (ACT), patiens (PAT), adresát (ADDR), efekt (EFF) a původ (ORIG), např. *pták₁ považovaný starými Egyptany_{ACT} za posvátného_{EFF} místa₁ oddělená od moře_{ORIG} písečnými kosami_{ACT}, řidič₁ ohleduplný k cestujícím_{PAT}, opozice₁ rozhádaná s vládou_{ADDR}*, a dále obligatorní volná doplnění, např. směrové určení typu *Kam?* (DIR3) v konstrukci *obrázek₁ nalepený do sešitu_{DIR3}* (ke znaku ↑ viz odd. 2.2).

2.1. Stanovení valence a schopnost vyjadřovat vzájemnost u adjektiv

Vzhledem k tomu, že adjektivum vyjadřuje příznak přisuzovaný substantivu jako jeho přímý determinant (např. *vnímavý chlapec, povrch zbavený nečistot, moudrý Jan*) nebo prostřednictvím spony *být, příp. jiného slovesa* (např. *chlapec je vnímavý, povrch je zbavený nečistot, pokládali Jana za moudrého*), slouží nám při stanovení hloubkověsyntaktických rysů adjektiv jako vodítko obměna daných adjektivních konstrukcí v závislou predikaci. U adjektiv odvozených od sloves jde o predikaci, v níž je řídicím slovem základové sloveso daného adjektiva (např. *povrch₁ zbavený někým_{ACT} nečistot_{PAT} ← povrch, který_{ADDR} někdo_{ACT} zbavil nečistot_{PAT}*). Vycházíme zde z předpokladu, že adjektiva odvozená z participií nebo z přechodníků (např. *zbavený, navyklý, zbavující, přeživší*) jsou typicky v jednom ze svých významů syntaktickými deriváty, které se od svých základových sloves liší pouze kategorií (tradičního) slovního druhu, zatímco jejich kategoriální význam (tj. význam odpovídající některé ze základních sémantických kategorií, zde událost) a hloubková valenční struktura zůstávají stejné, tj. tyto adjektivní deriváty mají stejný počet, typ (a obligatornost) valenčních doplnění jako jejich základové sloveso (srov. např. parafráze adjektiv *vnímající* a *vnímaný*, která mají stejnou hloubkovou valenční strukturu jako jejich základové sloveso *vnímat*: *chlapec₁ vnímající zvuk_{PAT} ← chlapec, který_{ACT} vnímá zvuk_{PAT} zvuk₁ vnímaný tímto chlapcem_{ACT} ← zvuk, který_{PAT} vnímá tento chlapec_{ACT}*).⁹

⁸ Stanovení hloubkové obligatornosti valenčních doplnění je však i u sloves obtížná úloha; u jiných slovních druhů, tedy např. u adjektiv, nám dosud pro její stanovení chybí spolehlivá kritéria. Dále zde proto informaci o obligatornosti valenčních doplnění adjektiv neuvádíme.

⁹ K tzv. syntaktické a lexikální derivaci viz např. Kuryłowicz (1936), k základním sémantickým kategoriím viz Čermák (2011, s. 227).

U jiných typů deverbativních adjektiv, u nichž vzhledem k jejich lexikalizovanému významu uvažujeme spíše o derivaci lexikální, lze postupovat analogickým způsobem. Parafráze pomocí závislé predikace je ovšem u nich pouze přibližná (srov. *chlapec₁ vnímavý ke svému okolí_{PAT}* ← *chlapec, který_{ACT} dobře vnímá / je schopný vnímat (chápat) své okolí_{PAT}*, *zvuk₁ vnímatelný chlapcem_{ACT}* ← *zvuk, který_{PAT} chlapec_{ACT} může vnímat, zasouvací dveře₁* ← *dveře určené k tomu, aby je_{PAT} někdo_{ACT} zasouval*).¹⁰ K lexikálním derivátům řadíme i lexikalizované významy adjektiv odvozených z participií nebo přechodníků (např. *odpovídající výsledek, vynikající víno, usedlý způsob života, oprávněný požadavek*). Adjektiva představující lexikální deriváty se mohou co do hloubkověsyntaktických rysů od svých základových sloves lišit, srov. adjektivum *chtivý*, které – na rozdíl od slovesa *chtít* (např. *zloděj_{ACT} chtěl od přepadeného_{ORIG} peníze_{PAT}*) – postrádá aktant Původ (*zloděj₁ chtivý *od přepadeného_{ORIG} peněz_{PAT}*).¹¹

U konstrukcí s neodvozenými adjektivy (např. *hrdý*) a s dalšími slovtvornými typy adjektiv, zejména s denominálními adjektivy (např. *náročný*), si při stanovení valence vypomáháme obměnou pomocí závislé predikace, v níž je řídicím slovem sponové sloveso *být* (např. *hrdý člověk₁* ← *člověk, který_{ACT} je hrdý*) nebo sloveso *mít* (např. *náročný člověk₁* ← *člověk, který_{ACT} má velké nároky*).

Vyznačuje-li se adjektivum participanty, které mohou vstupovat do vztahu vzájemnosti, může takové adjektivum tvořit reciproční konstrukce, a to nezávisle na svém typu. Předpokládáme, že syntaktické adjektivní deriváty vzhledem k tomu, že se svým základovým slovesem sdílejí kategoriální význam a hloubkovou valenční strukturu, zachovávají i schopnost vyjadřovat vzájemnost mezi participanty, je-li tato schopnost základovému slovesu vlastní, srov. sloveso *odpovídat (za někoho)* v reciproční konstrukci (2a) a syntaktický derivát *odpovídající (za někoho)* v (2b).

Participanty, které potenciálně vstupují do vztahu vzájemnosti, však mohou disponovat i deverbativní lexikální deriváty, příp. i jiné typy adjektiv; i tato adjektiva tak mohou vytvářet reciproční konstrukce, viz např. adjektivum *odpovědný (za někoho)* v (2c) a adjektivum *hrdý* v (3). Vždy záleží na lexikálním významu daného adjektiva, srov. dva významy adjektiva *vnímavý*, a to ‚schopný dobře vnímat‘ v (4a) a ‚náchylný‘ v (4b); dané adjektivum se v obou významech vyznačuje dvěma participanty, pouze u prvního významu však mohou tyto participanty vstupovat do vztahu vzájemnosti.¹²

¹⁰ V některých případech však již není – vzhledem k zastřené slovtvorné motivaci a posunutému významu – taková parafráze vhodná (např. adjektivum *trpělivý* lze jen stěží parafrázovat jako *takový, který dobrovolně trpí*).

¹¹ K typům deverbativních adjektiv a k rozdílům ve valenci těchto adjektiv a jejich základových sloves viz např. Kolářová – Vernerová – Klímová (2021), k rozdílům v syntaktickém chování některých deverbativních syntaktických a lexikálních derivátů viz např. Karlík (2016): například tzv. verbální participia jako *kvasící víno* se neobjevují v kombinaci se sponovým slovesem *být*, na rozdíl od tzv. adjektivních participií jako *vynikající víno*, srov. *To víno je vynikající vs. *To víno je kvasící*.

¹² Vede-li posun ve významu derivovaného adjektiva oproti významu jeho základového slovesa k redukci počtu participantů na jeden, je v takovém případě vzájemnost, a tedy možnost tvořit reciproční konstrukce vyloučena, srov. např. adjektivum *odpovídající* v příkladu (2b) a totéž adjektivum ve významu ‚adekvátní, přiměřený‘ (např. *odpovídající velikost*), v němž toto adjektivum reciproční konstrukci nedovoluje.

- (2a) Nepřítomnost rodičů zvládnou lépe děti, které_{ACT} vědomě **odpovídají** za sebe_{PAT} navzájem.
- (2b) Nepřítomnost rodičů zvládnou lépe děti_I vědomě **odpovídající** za sebe_{PAT} navzájem.
- (2c) Ved'te je k tomu, že jsou za sebe_{PAT} vzájemně **odpovědné** a musí si být oporou v nepřítomnosti rodičů. (SYNv10)
- (3) Ráda ho brala do společnosti, byli na sebe_{PAT} navzájem **hrdí**. (SYNv10)
- (4a) Myslím, že pomůžeme dětem být více **vnímavými** k sobě_{PAT} navzájem i ke svému bezprostřednímu okolí_{PAT}. (SYNv10)
- (4b) Nemocný by měl vědět, že v době mezi aplikacemi chemoterapie se stává nejvíce **vnímavým** vůči infekci_{PAT}.

2.2. Systémová povrchová elipsa v adjektivních konstrukcích

Valence adjektiv má oproti valenci sloves svá specifika. Piťha (1982) předpokládá, že u vybraných typů deverbativních adjektiv se vždy jeden z aktantů základového slovesa stává řídicím substantivem derivovaného adjektiva. Podle Panevové (1998, s. 9) má adjektivum jako výraz pro příznak „jedno ze svých předpokládaných valenčních míst obsazeno právě tím, k čemu je to příznak“.

Jinými slovy, adjektivní konstrukce jsou specifické tím, že vždy jedno z valenčních doplnění adjektiva přítomných v jeho hloubkové valenční struktuře není (a ani nemůže být) na povrchu vyjádřeno jako větný člen rozvíjející toto adjektivum, ale je z povrchu systematicky elidováno. Antecedent tohoto elidovaného doplnění je pak vyjádřen mimo adjektivní skupinu, a to buď jako (i) řídicí člen adjektiva, který může mít v povrchové struktuře věty různou větněčlenskou platnost (srov. např. *Situaci zachránil chlapec vnitřní k okolí a Potkali jsme chlapce vnitřního k okolí*), nebo jako (ii) subjekt slovesa *být* (příp. *mít* nebo *zůstat*), s nímž adjektivum tvoří verbonominální predikát, nejčastěji sponovou konstrukci (např. *Chlapec je vnitřní k okolí, Autor zůstal věrný tradici*).¹³ Valenční doplnění adjektiva podléhající systémové elipse označujeme ve valenčních rámcích znakem ↑, v příkladových větách tak značíme antecedent tohoto doplnění. Další valenční doplnění adjektiva jsou na povrchu realizována jako závislé (rozvíjející) členy adjektiva ve formě předepsané ve valenčním rámci.

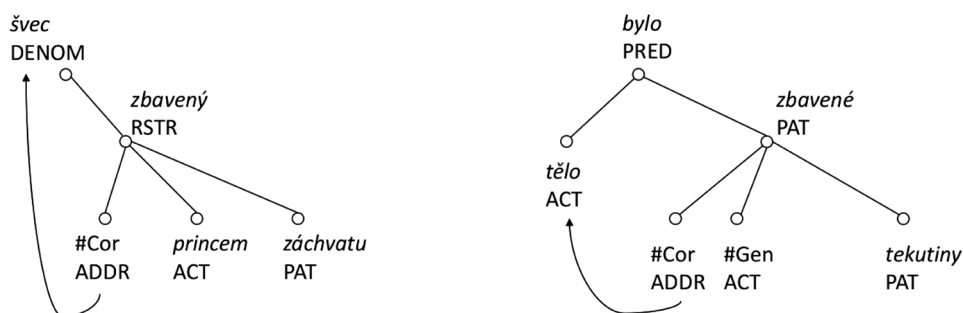
Například adjektivum *podezřivý* má ve svém valenčním rámci dvě valenční doplnění: ACT a PAT, viz valenční rámec adjektiva v (5). Zatímco aktant PAT se v povrchové struktuře věty uplatňuje v rámci adjektivní skupiny jako rozvíjející člen adjektiva, aktant ACT podléhá systémové elipse. Jeho antecedent je pak na povrchu vyjádřen buď jako (i) řídicí člen tohoto adjektiva, viz substantivum *země* v příkladu (5a), nebo jako (ii) subjekt slovesa *být*, s nímž adjektivum vytváří sponovou konstrukci, viz příklad (5b); u sponových konstrukcí ovšem platí, že subjekt nemusí být na povrchu vyjádřen, viz příklad (5c).

Typicky u adjektiva podléhá systémové elipse aktant ACT, viz příklady (5a–c), avšak elipsa může zasahovat i další aktanty, viz valenční rámec adjektiva *zbavený* v (6), v němž

¹³ Boguslavsky (2003, 2016) případy typu (i) označuje jako tzv. pasivní valenční pozici a případy typu (ii) jako tzv. diskontinuální valenční pozici.

jde o aktant ADDR, srov. příklady (6a) a (6b). Obr. 1 znázorňuje zjednodušené tektogramatické stromy příkladů (6a) a (6b); příslušným adjektivním konstrukcím odpovídá takový zápis, v němž jsou všechna valenční doplnění z valenčního rámce adjektiva zachycena jako závislá na příslušném adjektivu, přičemž to doplnění, které je z povrchu systematicky elidováno, má přiřazeno tektogramatické lemma #Cor, od něhož vede koreferenční šipka k jeho příslušnému antecedentu.

- (5) *podezřívavý*: ACT₁ PAT_{k+3,že,zda}
 (5a) [...] země₁ tradičně **podezřívavé** k vysokým daním_{PAT} [...] (SYNv10)
 (5b) Například Francouzi₁ jsou velice **podezřívaví** k úzké spolupráci_{PAT} Britů s Američany [...] (SYNv10)
 (5c) Tyto staleté zkušenosti s lidmi jiných zemí musely mít vliv i na jejich povahové vlastnosti, že jsou **podezřívaví** k druhým národům_{PAT} [...] (SYNv10)
 (6) *zbavený*: ACT₁ ADDR₁ PAT₂
 (6a) Švec₁ **zbavený** princem_{ACT} Miroslavem přechodného záchvatu_{PAT} panských choutek [...] (SYNv10)
 (6b) Celé tělo₁ bylo **zbavené** krevní tekutiny_{PAT} (SYNv10)

Obr. 1: Zjednodušené tektogramatické stromy příkladu (6a) (vlevo) a příkladu (6b) (vpravo)¹⁴

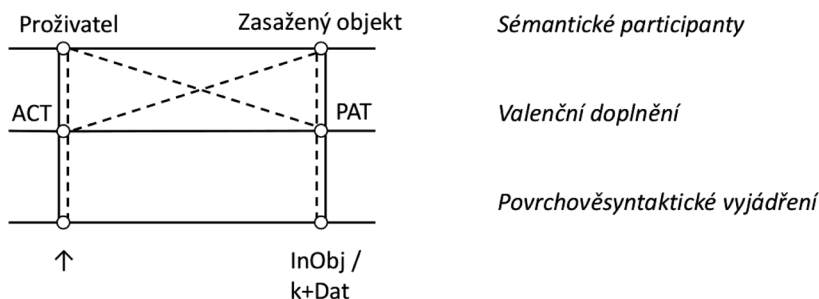
3. Operace syntaktické reciprokalizace ve funkčním generativním popisu

Formální model operace syntaktické reciprokalizace navrhly v teoretickém rámci FGP pro slovesa Kettnerová a Lopatková (2018). Tato operace se uplatňuje na základové konstrukce sloves a jejím výsledkem jsou reciproční konstrukce, označované též jako např. jednoduché reciproční konstrukce (Nedjalkov, 2007c, s. 27), standardní (jednoduché) reciproční konstrukce (Wiemer, 2007, s. 523) nebo konvencionalizované reciproční konstrukce (Evans, 2008, s. 38). Tento model, jak ukazujeme níže, lze rozšířit i na adjektiva.

¹⁴ Funktor DENOM vyznačuje řídicí člen nominální skupiny, funktor RSTR fakultativní volné doplnění modifikující jméno. Tektogramatické lemma #Gen označuje tzv. všeobecný aktant (ve smyslu *zbavené krevní tekutiny tím, kým typicky může být zbaveno*). Pro lepší srozumitelnost uvádíme ve stromech u povrchově vyjádřených uzlů namísto lemat jejich příslušné tvary.

Operace syntaktické reciprokalizace předpokládá změny v korespondenci sémantických participantů, které jsou ve vztahu vzájemnosti, a valenčních doplnění, jimž zasažené participanty odpovídají v základových konstrukcích. V reciproční konstrukci se tato korespondence zmnožuje: oba participanty korespondují s oběma zasaženými valenčními doplněními. Např. adjektivum *tolerantní* se vyznačuje dvěma participanty s rolemi proživatel a zasažený objekt, které v základové konstrukci adjektiva korespondují po řadě s aktanty ACT a PAT, viz valenční rámec adjektiva v (7) a základovou konstrukci adjektiva (7a), v níž proživatel odpovídá aktantu ACT, podléhajícímu systémové povrchové elipse, a zasažený objekt aktantu PAT. Tyto participanty mohou vstoupit do vztahu vzájemnosti (viz atribut *recipr* specifikující příslušná valenční doplnění odpovídající těmto participantům). V reciproční konstrukci adjektiva pak oba participanty korespondují s oběma valenčními doplněními, tedy proživatel a zasažený objekt odpovídají jak aktantu ACT, tak aktantu PAT, viz příklad (7b) a obr. 2, znázorňující změny v korespondenci participantů a valenčních doplnění.

- (7) *tolerantní*: ACT₁ PAT_{k+3}
 recipr: ACT-PAT
- (7a) Petr₁ je k Janě_{PAT} **tolerantní**.
- (7b) (Petr a Jana)₁ jsou k sobě_{PAT} **tolerantní**.

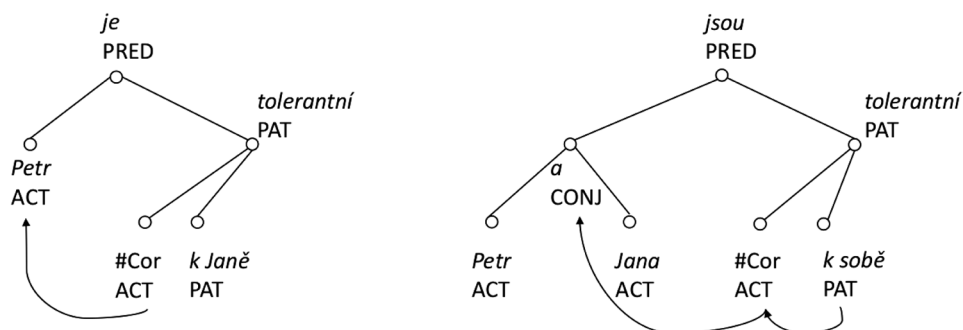
Obr. 2: Korespondence sémantických participantů, valenčních doplnění a jejich povrchověsyntaktických pozic v základové konstrukci adjektiva *tolerantní* (svíslá plná čára) a v jeho reciproční konstrukci (přerušovaná čára). Znak ↑ vyznačuje, že příslušné doplnění (zde aktant ACT) podléhá systémové povrchové elipse.

Důsledkem změn v korespondenci participantů jsou změny v povrchověsyntaktickém vyjádření zasažených valenčních doplnění: jedno z valenčních doplnění je pluralizováno, zatímco druhé je typicky obsazeno reflexivním osobním zájmenem, jehož antecedentem je pluralizované doplnění.¹⁵ Podléhá-li některé ze zasažených valenčních doplnění adjektiva systémové povrchové elipse, pak se příslušné změny týkají vždy antecedentu tohoto doplnění. Například v reciproční konstrukci adjektiva *tolerantní* v (7b) je koordinací

¹⁵ Druhé ze zasažených valenčních doplnění může být obsazeno též anaforickým výrazem *jeden druhý*, příp. není na povrchu vyjádřeno vůbec (viz dále odd. 5).

jmen pluralizován antecedent aktantu ACT, který je u tohoto adjektiva z povrchu systematicky elidován, zatímco PAT je obsazen reflexivním osobním zájmenem vyjádřeným předložkovou skupinou *k+Dat*, jak je pro toto doplnění stanoveno ve valenčním rámci tohoto adjektiva. Viz obr. 3 znázorňující tektogramatické stromy příkladů (7a) a (7b).

Obr. 3: Zjednodušené tektogramatické stromy příkladu (7a) (vlevo) a příkladu (7b) (vpravo). Šipky vyznačují koreferenci příslušných valenčních doplnění (šipka ve stromě vpravo směřující ke spojce *a* vyznačuje, že koreference zahrnuje koordinační spojení jmen).

U adjektiv podobně jako u sloves zjišťujeme, že uplatnění operace syntaktické reciprokalizace má různé morfosyntaktické důsledky v závislosti na tom, zda adjektivum ve svém lexikálním významu obsahuje rys vzájemnosti mezi určitou dvojicí participantů, či ne. Jelikož prototypické rysy spojované s reciprocitou, tedy pluralizace jedné z valenčních pozic a přítomnost anaforického výrazu, jsou charakteristické pro predikáty bez rysu vzájemnosti (např. adjektivum *tolerantní* v (7)), popíšeme nejprve tvoření recipročních konstrukcí u adjektiv, která rys vzájemnosti ve svém lexikálním významu nenesou (odd. 4), a teprve poté u těch adjektiv, která takový rys ve svém lexikálním významu obsahují, tedy u tzv. inherentně recipročních adjektiv (např. adjektivum *příbuzný*), u nichž je typicky pluralizace jedné z valenčních pozic dostačujícím jazykovým prostředkem signalizujícím reciproční konstrukce (odd. 5).

4. Adjektiva bez rysu vzájemnosti

Stejně jako v případě sloves existují adjektiva, která ve svém lexikálním významu rys vzájemnosti nenesou, avšak vyjádření vzájemnosti mezi některou dvojicí svých sémantických participantů, jsou-li splněny určité morfosyntaktické podmínky, připouštějí.¹⁶ Jde o široký okruh odvozených i neodvozených adjektiv s různorodou sémantikou i slovo-
tvorným původem: např. *citlivý, dlužný, dojatý, důvěřivý, hodný, hrdý, laskavý, lhostejný, lidský, loajální, náročný, nadšený, naštvaný, navyklý, netečný, nevraživý, oddaný, (z)odpovědný, ohleduplný, ohrožovaný, ovlivněný, podezřivý, poskytovaný, povědomý, pozorný, protivný, přátelský, přesvědčený, příjemný, přitažlivý, pyšný, solidární,*

¹⁶ K třídění českých sloves vzhledem k reciprocitě viz zejména Panevová (2007, s. 93).

spokojený, sympatický, tolerantní, upřímný, vděčný, věrný, vřelý, vstřícný, zamilovaný, zaujatý, závislý, zdvořilý, zvědavý, zvyklý, žárlivý. Tato adjektiva vyjadřují vzájemnost mezi určitou dvojicí participantů v recipročních konstrukcích, které vznikají v důsledku uplatnění operace syntaktické reciprokalizace na základové konstrukce těchto adjektiv, viz odd. 3 a zde uvedený příklad (7b).

Nejprve popíšeme změny ve vyjádření prvního ze zasažených valenčních doplnění (odd. 4.1) a poté změny druhého doplnění (odd. 4.2). Nakonec krátce zmíníme otázku homonymie adjektivních konstrukcí (odd. 4.3). Věnujeme se zde centrálním případům, kdy do vztahu vzájemnosti vstupují participanty korespondující s valenčními doplněními, která jsou součástí valenčního rámce, tedy případům, kdy tyto participanty odpovídají aktantům nebo obligatorním volným doplněním (viz odd. 2).¹⁷

4.1. Pluralizace

Stejně jako u sloves je jedno z valenčních doplnění adjektiva v reciproční konstrukci pluralizováno (pro česká slovesa viz Kettnerová – Lopatková, 2020). V recipročních konstrukcích adjektiv se pro pluralizaci užívají stejné výrazové prostředky jako v recipročních konstrukcích sloves: jak dokládají např. konstrukce s adjektivem *ohleduplný*, může jít o morfologický plurál, viz příklad (8a), o koordinaci (8b), omezeně též o kolektivní jméno (8c).

(8) *ohleduplný*: ACT₁ PAT_{k+3}
recipr: ACT-PAT

(8a) [...] zaplněná náměstí plná nadšených k sobě_{PAT} **ohleduplných** lidí₁ [...] (SYNv10)

(8b) Jen jsem zvědavá, jak budou k sobě_{PAT} (bruslaři a kolaři)₁ **ohleduplní**. (SYNv10)

(8c) Navíc naše klientela₁ je k sobě_{PAT} navzájem velmi **ohleduplná**. (SYNv10)

Při popisu reciprocity sloves se ukázalo, že pluralizaci podléhá vždy to z dvojice zasažených valenčních doplnění, které se realizuje ve více prominentní povrchové pozici (typicky jde o doplnění realizované v subjektu, není-li ve dvojici takové doplnění přítomno, pak jde o doplnění vyjádřené v přímém objektu). Určení toho z dvojice valenčních doplnění, které je v reciproční konstrukci pluralizováno, je tak u sloves vázáno na povrchovou realizaci zasažených doplnění. V případě adjektiv je však situace komplikovanější, jelikož v adjektivní struktuře – na rozdíl od slovesné – lze jen obtížně stanovit hierarchii syntaktických pozic. Přesto lze vysledovat dvě tendence:

(i) Ve většině případů je v recipročních konstrukcích adjektiv pluralizován antecedent valenčního doplnění adjektiva, které podléhá systémové povrchové elipse, a tento antecedent se tak díky tomu, že je v povrchové struktuře věty vyjádřen mimo adjektivní skupinu, může uplatnit v různých syntaktických pozicích. Zopakujme, že antecedent valenčního doplnění podléhajícího u adjektiva systémové elipse může být řídicím členem tohoto

¹⁷ Reciprocita ovšem může zasahovat i fakultativní volná doplnění, která stojí mimo valenční rámec adjektiva (viz odd. 2). Předpokládáme, že pro tento typ reciprocity platí stejné principy jako zde uváděné.

adjektiva, potenciálně vyjádřeným v jakékoli povrchové pozici (včetně subjektu), nebo subjektem slovesa *být*, s nímž adjektivum tvoří sponovou konstrukci (viz odd. 2.2).¹⁸

Typicky je pluralizován antecedent aktantu ACT, viz výše reciproční konstrukce adjektiva *ohleduplný* v (8a–c), v menší míře jsou pak pluralizovány antecedenty jiných aktantů adjektiva, viz reciproční konstrukci adjektiva *povědomý* v (9), v níž má formu plurálu antecedent aktantu PAT.

- (9) *povědomý*: ACT₃ PAT_↑ EFF₇
recipr: ACT-PAT

Lidé, kteří_↑ jsou si_{ACT} navzájem tak **povědomí**, že [...] (SYNv10)

(ii) V omezených případech reciprocita u adjektiv zasahuje taková dvě valenční doplnění, která jsou obě na povrchu vyjádřena v rámci adjektivní skupiny, tedy jako rozvíjející členy adjektiva. V takovém případě lze pozorovat, že pluralizováno bývá to z dvojice valenčních doplnění, které může být vyjádřeno bezpředložkovým instrumentálem. Například u adjektiva *poskytovaný* reciprocita zasahuje aktanty ACT a ADDR, oba na povrchu vyjádřené v rámci adjektivní skupiny jako nepřímé objekty rozvíjející toto adjektivum, viz valenční rámec tohoto adjektiva v (10). V reciproční konstrukci tohoto adjektiva pak pozorujeme, že formu plurálu má aktant ACT realizovaný bezpředložkovým instrumentálem, viz příklad (10a).

- (10) *poskytovaný*: ACT_{7,od+2} ADDR₃ PAT_↑
recipr: ACT-ADDR

(10a) Pro efektivní využívání technických informací_↑ vzájemně **poskytovaných** členy_{ACT} sdružení WANO [...] (SYNv10)

(10a') Technické informace_{PAT} si_{ADDR} vzájemně **poskytují** členové_{ACT} sdružení WANO.

(10b) Směrnice [...] má přinést omezení pro úvěry_↑ **poskytované** mezi spřízněnými podniky_{ACT} (SYNv10)

Bezpředložkový instrumentál je jednou z forem, které jsou u deverbativních adjektiv výsledkem systémových změn v morfematickém vyjádření valenčních doplnění, konkrétně jde o změnu nominativu u základového slovesa v bezpředložkový instrumentál u odvozeného adjektiva (Kolářová – Vernerová – Klímová, 2021, s. 376). V recipročních konstrukcích základových sloves těchto adjektiv je pak pluralizováno právě doplnění vyjádřené nominativem v subjektové pozici. Pluralizování syntaktické pozice vyjádřené bezpředložkovým instrumentálem v recipročních konstrukcích adjektiv tak má v tomto případě oporu v recipročních konstrukcích jejich základových sloves, srov. např. reciproční konstrukci adjektiva *poskytovaný* v (10a) výše a její parafrázi reciproční konstrukcí se slovesem *poskytovat* v (10a').

Jak dokládá reciproční konstrukce adjektiva *poskytovaný* v (10b) výše, pluralizovaná pozice může být kromě bezpředložkového instrumentálu, předepsaného ve valenčním rámci tohoto adjektiva, viz valenční rámec v (10), vyjádřena též předložkovou skupinou

¹⁸ V případě nevyjádřeného subjektu (viz odd. 2.2) je plurálová forma zřejmá z tvaru slovesa daného shodou s (tímto nevyjádřeným) subjektem (např. *vychováváme lidi, aby mysleli, byli ohleduplní (jeden k druhému)*_{PAT} (SYNv10)).

mezi+Instr. Jde o specifickou formu charakterizující reciproční konstrukce adjektiv, která není předepsána ve valenčním rámci adjektiva, jelikož ji adjektivní základové konstrukce nedokládají.¹⁹ Využití této formy je v recipročních konstrukcích nasnadě, jelikož předložka *mezi* vylučuje spojení se singulárovou entitou a v jednom ze svých významů vyjadřuje vzájemný vztah mezi zasaženými entitami. Má-li pluralizovaná pozice v recipročních konstrukcích adjektiv formu *mezi*+Instr, není tak pro vyjádření vzájemnosti třeba dalších prostředků (viz dále odd. 4.2), jelikož tato forma nutně zahrnuje reciproční čtení, viz příklad (10b).

Využití předložkové skupiny *mezi*+Instr k pluralizaci jednoho z valenčních doplňků zasažených reciprocitou je možné jen v případě, že je toto doplnění na povrchu realizováno v rámci adjektivní skupiny, tedy jako rozvíjející člen adjektiva. Tato forma se nemůže uplatnit jako plurálová forma antecedentu valenčního doplnění podléhajícího systémové povrchové elipse (viz výše bod (i)), jelikož by změnila povrchověsyntaktické vyjádření tohoto antecedentu, a narušila tak syntaktickou strukturu příslušné věty, viz např. negramatickou konstrukci (parafrázi příkladu (8a) uvedeného výše) *[...] *zaplněná náměstí plná nadšených k sobě_{PAT} ohleduplných mezi lidmi* [...], v níž je formou *mezi*+Instr pluralizován antecedent elidovaného ACT adjektiva *ohleduplný*.²⁰

4.2. Anaforické a adverbialní výrazy

Pluralizovaná syntaktická pozice v recipročních konstrukcích adjektiv bez rysu vzájemnosti však – až na výjimku, kdy má tato pozice formu *mezi*+Instr, viz odd. 4.1 – není dostatečným jazykovým prostředkem vyjádření vzájemnosti. Reciproční konstrukce těchto adjektiv vyžadují přítomnost buď (i) anaforického výrazu, nebo (ii) některého z adverbii vyjadřujících vzájemnost, např. *vzájemně*, *navzájem*, příp. *spolu*, nebo předložkové skupiny *mezi sebou*. Pokud konstrukce adjektiv bez rysu vzájemnosti v lexikálním významu žádný z těchto prostředků neobsahuje, nemá reciproční čtení.

(i) K anaforickým výrazům uplatňovaným v recipročních konstrukcích adjektiv náleží – stejně jako je tomu v případě sloves – především reflexivní osobní zájmeno vyjádřené na povrchu tak, jak předepisuje forma druhého z dvojice valenčních doplňků zasažených reciprocitou. Například u adjektiva *ohleduplný* podléhají reciprocitě aktanty ACT a PAT: zatímco antecedent aktantu ACT je pluralizován, PAT je obsazen reflexivním osobním zájmenem ve formě určené pro tento aktant ve valenčním rámci adjektiva, viz valenční rámec v (8), zde zopakovaný jako (11), a reciproční konstrukci v (8a), zde zopakovanou jako (11a), v níž je přítomno reflexivní zájmeno v příslušné formě.

Má-li druhé zasažené valenční doplnění formu *s*+Instr, je jeho vyjádření reflexivním zájmenem – stejně jako v případě recipročních konstrukcí sloves – omezené, ale ne zcela

¹⁹ Je třeba zdůraznit, že užití formy *mezi*+Instr k pluralizaci jednoho ze zasažených valenčních doplňků nelze zaměňovat s předložkovou skupinou *mezi sebou*. K funkci skupiny *mezi sebou* viz dále poznámku 22.

²⁰ Omezeně může být – kromě zde uvedených možností (i) a (ii) – reciprocita signalizována též adverbiiem *oboustranně*, které nese význam *oběma stranami*: např. v reciproční konstrukci *Přátelství trvá jen po dobu určitých výhod jednostranně nebo oboustranně poskytovaných* (Araneum Bohemicum Maximum) jde o *výhody poskytované oběma stranami*.

vyloučené, viz valenční rámec adjektiva *solidární* v (12) a jeho reciproční konstrukci v (12a). Jako anaforický výraz se dále může v recipročních konstrukcích adjektiv – podobně jako v recipročních konstrukcích sloves – uplatnit též výraz *jeden druhý*, viz příklady (11b) a (12b).²¹

(11) *ohleduplný*: ACT_↑ PAT_{k+3}
recipr: ACT-PAT

(11a) [...] zaplněná náměstí plná nadšených k sobě_{PAT} **ohleduplných** lidí_↑ [...] (SYNv10)

(11b) Jejich víra je úplně jednoduchá a lidé_↑ tam jsou velmi pracovití a **ohleduplní** (jeden k druhému)_{PAT*} (SYNv10)

(11c) Lidě_↑ sami by [...] měli [...] být mezi sebou **ohleduplnější** a solidárnější. (SYNv10)

(11d) Navíc naše klientela_↑ je k sobě_{PAT} navzájem velmi **ohleduplná**. (SYNv10)

(12) *solidární*: ACT_↑ PAT_{k+3,s+7}
recipr: ACT-PAT

(12a) Buď jsme jako lidé se sebou_{PAT} **solidární**, nebo nejsme a pak se musí jeden každý o sebe postarat sám. (Araneum Bohemicum Maximum)

(12b) Buď jsme jako lidé (jeden s druhým)_{PAT} **solidární**, nebo nejsme a pak se musí jeden každý o sebe postarat sám.

(12c) [...] **solidární** jsou spolu i odboroví předáci_↑ [...] (SYNv10)

(ii) Ovšem zatímco v recipročních konstrukcích sloves bez rysu vzájemnosti je přítomnost anaforického výrazu vyjadřujícího druhé ze zasažených doplnění závazná, a reflexivní osobní zájmeno (příp. výraz *jeden druhý*) je tak u nich primárním prostředkem syntaktické reciprokalizace, v recipročních konstrukcích adjektiv – není-li v nich anaforický výraz přítomen – roli primárního prostředku vyjádření vzájemnosti přebírají adverbia *navzájem*, *vzájemně*, příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou*.²² Tyto prostředky u sloves slouží jako tzv. specifikátory, které samy o sobě reciproční význam konstrukce nevyjadřují, pouze tento význam zdůrazňují nebo v případě homonymních konstrukcí tento význam rozlišují.²³ Skutečnost, že adverbia *navzájem*, *vzájemně*,

²¹ Formu výrazu *jeden druhý* v případě konstrukcí českých recipročních sloves popisují Kettnerová a Lopatková (2020). Předpokládáme, že formy tohoto výrazu se v recipročních konstrukcích adjektiv řídí stejnými pravidly, jakými se řídí jeho formy v recipročních konstrukcích sloves, tedy forma *jeden* je dána formou předepsanou ve valenčním rámci pro pluralizované valenční doplnění (jde-li o doplnění podléhající u adjektiva systémové elipse, pak lze předpokládat, že se jeho forma shoduje s formou antecedentu daného doplnění), zatímco forma *druhý* je určena formou druhého doplnění zasaženého reciprocitou (např. *Petr a Jana jsou tolerantní jeden k druhému; vezli nás, namačkané jednoho na druhém* (SYNv10); *bez jakékoli překážky oddělující jednoho od druhého* (SYNv10)).

²² Předložková skupina *mezi sebou* v recipročních konstrukcích adjektiv – stejně jako v recipročních konstrukcích sloves – nevyjadřuje druhé valenční doplnění zasažené reciprocitou, jelikož tato forma není pro toto doplnění doložena v jejich základových konstrukcích. Tato předložková skupina bývá při popisu reciprocity sloves řazena k tzv. specifikátorům pronominálního typu, viz Nedjalkov (2007b, s. 165n.). K významu tohoto prostředku viz též Gast – Haas (2008, s. 321n.), kteří ho označují jako tzv. kolektivní reflexivum, v němž je reciproční význam dán předložkou, která vylučuje singulárový komplement. Srov. odd. 4.1.

²³ Přejednost prostředků s primární funkcí tzv. specifikátoru do role primárního markeru reciprocity zmiňuje Nedjalkov (2007b, s. 166n.); u českých sloves tento přechod, jak uvádějí Kettnerová a Lopatková (2020), dokládají ta slovesa bez rysu vzájemnosti, u nichž má druhé ze zasažených valenčních doplnění formu s+Instr. srov. např. větu *Petr a Jan spolu soucítili*, v níž je namísto anaforického výrazu *se sebou* užito adverbia *spolu*, bez něj by konstrukce neměla reciproční interpretaci.

příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou* v recipročních konstrukcích adjektivní plní roli primárního markeru reciprocity, dokládají např. reciproční konstrukce adjektiva *ohleduplný* v (11c) a *solidární* v (12c) výše a dále konstrukce adjektiva *poskytovaný*, viz zde zopakovaný valenční rámec v (13) a příklad (13a); v uvedených příkladech jsou namísto anaforického výrazu obsaženy po řadě předložková skupina *mezi sebou* a adverbia *spolu* a *vzájemně*. Bez přítomnosti těchto prostředků by dané konstrukce neměly reciproční interpretaci.²⁴

(13) *poskytovaný*: ACT_{7,od+2} ADDR₃ PAT₁
 recipr: ACT-ADDR

(13a) Pro efektivní využívání technických informací₁ vzájemně **poskytovaných** členy_{ACT} sdružení WANO [...] (SYNv10)

(13b) Směrnice [...] má přinést omezení pro úvěry₁ **poskytované** mezi spřízněnými podniky_{ACT} (SYNv10)

Kombinuje-li se v reciproční konstrukci adjektiva anaforický výraz s některým z těchto prostředků, viz např. reciproční konstrukci (11d) výše, v níž je přítomno reflexivní osobní zájmeno a adverbium *navzájem*, plní takové adverbium roli zdůrazňujícího, příp. desambiguačního prostředku (viz odd. 4.3).²⁵

4.3. Homonymie recipročních a reflexivních konstrukcí

Adjektivní konstrukce, v nichž je povrchová pozice daná druhým ze zasažených valenčních doplnění obsazena reflexivním osobním zájmenem, jsou typicky homonymní: mají buď reciproční, nebo reflexivní čtení. Např. adjektivní konstrukci (11a) výše lze interpretovat tak, že *lidé jsou ohleduplní k sobě navzájem*, nebo *sami k sobě*, podobně viz též příklad (12a) výše. K desambiguaci recipročního významu pak slouží adverbia *vzájemně*, *navzájem*, příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou*, viz příklad (11d) výše.

Adjektivní konstrukce, v nichž je povrchověsyntaktická pozice prvního ze zasažených valenčních doplnění pluralizována formou *mezi+Instr*, viz příklad (10b), zopakovaný

²⁴ Případné kombinace těchto prostředků nemají na formulaci pravidlového popisu recipročních konstrukcí dopad, jsou především záležitostí stylistiky, a přesahují tak rámec vymezeného tématu. Dále se jimi proto nezabýváme.

²⁵ Zvláštní pozornost zasluhují adjektiva bez rysu vzájemnosti v jejich lexikálním významu, u nichž mohou do vztahu vzájemnosti vstoupit participanty odpovídající aktantu PAT a doplnění jinému než aktantu ACT. Jde převážně o deverbativní adjektiva, u nichž systémové povrchové elipse podléhá aktant PAT. V recipročních konstrukcích těchto adjektiv nepůsobí vypuštění anaforického výrazu a jeho nahrazení adverbium náležitě. Například u adjektiva *naskládáný* zasahuje reciprocity aktant PAT a obligatorní volné doplnění směru *Kam?* DIR3. V reciproční konstrukci tohoto adjektiva je pak pluralizován antecedent aktantu PAT a doplnění DIR3 je vyjádřeno reflexivním osobním zájmenem, viz např. *Nábytek₁ naskládáný na sebe_{DIR3}*. Vypuštění reflexivního zájmena a jeho nahrazení adverbii *navzájem* nebo *vzájemně*, příp. předložkovou skupinou *mezi sebou* je však sporné, viz např. **Nábytek₁ naskládáný navzájem / vzájemně / mezi sebou*. Reciproční konstrukce takových adjektiv typicky nesplňují podmínky symetrie, definované v odd. 1, viz též poznámku pod čarou 2. Lze tak předpokládat, že nahrazení reflexivního osobního zájmena některým z uvedených adverbii brání právě sémantika těchto konstrukcí, která se neslučuje s významem adverbii vyjadřujících vzájemnost ve smyslu symetrie. Tato problematika ovšem zasluhuje další výzkum.

výše jako (13b), a dále konstrukce, v nichž je pozice druhého ze zasažených doplnění obsazena výrazem *jeden druhý*, viz příklady (11b) a (12b) výše, jsou jednoznačně reciproční. Stejně tak mají jednoznačné reciproční čtení ty adjektivní konstrukce, v nichž je pozice odpovídající druhému ze zasažených valenčních doplnění vypuštěna a roli primárního prostředku vyjádření vzájemnosti přebírá některé z adverbii uvedených výše nebo předložková skupina *mezi sebou*, viz příklady (11c), (12c) a (13a) výše.

5. Inherentně reciproční adjektiva

Některá adjektiva – podobně jako slovesa – obsahují rys vzájemnosti již ve svém lexikálním významu; v návaznosti na termín užívaný v případě takových sloves Panevovou (2007, s. 93) je dále označujeme jako inherentně reciproční adjektiva.²⁶ Tyto případy bývají označovány též jako symetrické predikáty (König – Kokutani, 2006, s. 273), lexikální reciprokály (Nedjalkov, 2007c, s. 14), inherentní reciprokály (Rákosi, 2008, s. 418) nebo alelické predikáty (Haspelmath, 2007, s. 2090).

Inherentně reciproční adjektiva přináležejí podobným sémantickým okruhům jako inherentně reciproční slovesa. Knjazev (2007, s. 122n.) vymezuje celkem tři sémantické okruhy predikátů, které jsou inherentně reciproční, a to predikáty označující (i) obecné relace (např. totožnost nebo rozdílnost, např. *stejný, podobný, rovný, shodný, protikladný, rozlišitelný*), (ii) prostorové relace (např. blízkost nebo vzdálenost, např. *blízký, přilehlý, oddělený, kolmý, protilehlý*) a (iii) relace mezi lidmi (např. soupeření nebo spolupráce, včetně řečových situací, např. *spřízněný, znesvářený, příbuzný, diskutující*).

5.1. Základové konstrukce inherentně recipročních adjektiv

Jelikož tato adjektiva nesou rys vzájemnosti mezi určitou dvojicí participantů ve svém lexikálním významu, může být tento sémantický rys vyjádřen již v základových konstrukcích těchto adjektiv, v nichž jsou zasažené participanty rozloženy do separátních syntaktických pozic. V typologických studiích jsou takové konstrukce – zejména při studiu reciprocity sloves – označovány jako tzv. diskontinuální konstrukce, viz zejména Dimitriadis (2008, s. 387n.), Rákosi (2008, s. 418n.), Siloniová (2008, s. 473n.) nebo Haspelmath (2007, s. 2091), pro polštinu Wiemer (2007, s. 525n.). Gleitmanová et al. (1996) však předkládají přesvědčivé argumenty, že základové konstrukce inherentně recipročních predikátů jsou asymetrické, viz podobně Rákosi (2008, s. 422n.), König – Kokutani (2006, s. 273)²⁷ nebo v češtině Kořenský (1984). Asymetrie těchto konstrukcí vyplývá z obecných sémantických vlastností syntaktických struktur uplatňovaných i mimo okruh inherentně recipročních predikátů, viz Gleitmanová et al. (1986). Každá syntaktická

²⁶ Panevová (2007) mluví o tzv. vlastně inherentně recipročních slovesech. Panevová a Mikulová (2007, s. 28) pak užívají označení inherentní reciproční slovesa.

²⁷ I když se zejména dvě posledně uvedené studie zabývají převážně inherentně recipročními slovesy, domníváme se, že konstrukce inherentně recipročních adjektiv v tomto ohledu vykazují podobné chování.

pozice tak – dle typu predikátu (dějový vs. stavový) – implikuje určitou sémantickou interpretaci. Např. subjektivá pozice u dějových predikátů typicky nese agentní rysy, srov. např. konstrukce inherentně recipročního adjektiva *komunikující* (14a) a (14b): zatímco v konstrukci (14a) jsou agentní rysy přisuzovány *prababičce*, v příkladu (14b) jsou to spíše *vnoučátka*, která jsou interpretována jako aktivní původce komunikace. Stavové predikáty jsou – na rozdíl od dějových predikátů – spojeny s nižší mírou asymetrie, srov. např. konstrukce adjektiva *příbuzný* (15a) a (15b). Přesto i zde může být asymetrie patrná, srov. konstrukce téhož adjektiva (15d) a (15e), které ukazují, že rozložení referentů *Zdeněk Sternberg* a *královna Alžběta II.* do syntaktických pozic není náhodné: ten z dvojice zasažených referentů, který je chápán jako význačnější, je vyjádřen v nepřímém objektu; věty (15d) a (15e) se tak liší ve své interpretaci.²⁸ I u stavových predikátů lze proto předpokládat, že syntaktické pozice v základových konstrukcích jsou spojeny s určitou sémantickou interpretací, která blokuje čistě symetrické chápání dané konstrukce.

(14) *komunikující*: ACT_↑ ADDR_{st7} PAT_{o+6}
recipr: ACT-ADDR

(14a) [...] *prababička*_↑, **komunikující** s *vnoučátko*_{ADDR} [...] (SYNv10)

(14b) [...] *vnoučátka*_↑, **komunikující** s *prababičkou*_{ADDR} [...]

(15) *příbuzný*: ACT_↑ PAT_{st7}
recipr: ACT-PAT

(15a) *Pstruh*_↑ je **příbuzný** s *lososem*_{PAT} [...] (SYNv10)

(15b) *Losos*_↑ je **příbuzný** se *pstruhem*_{PAT} [...]

(15c) (*Pstruh* a *losos*)_↑ jsou spolu **příbuzní**.

(15d) *Zdeněk Sternberg*_↑ z *rodu Šternberků* je **příbuzný** s *královnou Alžbětou*_{PAT} II. (SYNv10)

(15e) *Královna Alžběta*_↑ II. je **příbuzná** se *Zdeňkem Sternbergem*_{PAT} z *rodu Šternberků*.

Možnost uplatnění rysu vzájemnosti mezi určitými participanty v rámci asymetrické základové konstrukce je jedním z určujících rysů inherentně recipročních predikátů. Takové základové konstrukce inherentně recipročních adjektiv pak splňují podmínku uvedenou v odd. 1: např. věta (15a) výše s vysokou pravděpodobností implikuje větu (15b), v níž jsou referenty *pstruh* a *losos* vyměněny v zasažených syntaktických pozicích, a zároveň platí, že věta (15a) je velmi pravděpodobně implikována větou (15b).²⁹ V takových případech pozorujeme, že asymetrie základové konstrukce je minimalizována sémantickou homogeností participantů i sémantickým typem predikátu (jak bylo řečeno výše, u stavových predikátů se asymetrie projevuje méně, u dějových ji pravděpodobně zcela eliminovat nelze), srov. zde uvedené příklady adjektiva *příbuzný* (15a) a (15b) a adjektiva *komunikující* (14a) a (14b).

²⁸ O asymetriích u predikátů podobnosti viz též Zich (1974).

²⁹ I některá adjektiva, která nenesou rys vzájemnosti ve svém významu, mohou vytvářet základové konstrukce s recipročním čtením. V takovém případě pozorujeme, že dané adjektivum je modifikováno inherentně recipročním adverbium, např. *Pavel je stejně starý jako Petr* implikuje, že též *Petr je stejně starý jako Pavel*, vzájemnost je zde však dána nikoli adjektivem *starý*, ale adverbium *stejně*, které náleží k inherentním reciprokům.

Základové konstrukce inherentně recipročních predikátů tedy – vzhledem ke své asymetrii – vyjadřují vzájemnost mezi participanty vysoce pravděpodobně, ale nikoli nutně, viz též Panevová (2007, s. 92) a dále Lopatková – Kettnerová (2023). Nutná implikace vzájemnosti je splněna až v recipročních konstrukcích inherentně recipročních predikátů (viz Panevová, 2007, podobně též Evans, 2008, s. 37n.), jejichž tvoření u adjektiv popisujeme v následujících oddílech.

5.2. Reciproční konstrukce inherentně recipročních adjektiv

Reciproční konstrukce inherentně recipročních adjektiv – na rozdíl od jejich základových konstrukcí – implikují vzájemnost mezi určitou dvojicí participantů nutně. Nejprve probereme otázku pluralizace v těchto konstrukcích (odd. 5.2.1) a poté vyjádření druhého ze zasažených doplnění (odd. 5.2.2). Nakonec se věnujeme homonymii těchto konstrukcí (odd. 5.2.3).

5.2.1. Pluralizace

V případě inherentně recipročních adjektiv zjišťujeme, že dostatečným jazykovým prostředkem vyjádření vzájemnosti v recipročních konstrukcích je plurálová forma jednoho ze zasažených valenčních doplnění. Stejně jako v případě adjektiv bez rysu vzájemnosti (viz odd. 4.1) je nejčastěji pluralizován antecedent valenčního doplnění podléhajícího systémové elipse (typicky jde o aktant ACT, příp. PAT); tento antecedent, realizovaný mimo adjektivní skupinu, může být potenciálně vyjádřen v kterékoli povrchověsyntaktické pozici věty (včetně pozice subjektu). Stejně jako v případě adjektiv bez rysu vzájemnosti (viz odd. 4.1) může mít formu morfologického plurálu, viz například reciproční konstrukci adjektiva *rozhádaný* v (16a), koordinace (16b), příp. může být vyjádřen kolektivním jménem (16c).

Omezeně – nepodléhá-li ani jedno z valenčních doplnění zasažených reciprocitou systémové povrchové elipse – je pluralizováno to z dvojice valenčních doplnění, které má ve valenčním rámci předepsanu formu bezpředložkového instrumentálu (typicky jde o aktant ACT), viz valenční rámec adjektiva *sdílený* v (17) a jeho reciproční konstrukci v (17a). V tomto případě může mít pluralizovaný aktant v reciproční konstrukci – stejně jako u adjektiv bez rysu vzájemnosti, viz odd. 4.1 a argumentaci tam uvedenou – též formu *mezi*+Instr, která není předepsána ve valenčním rámci adjektiva, srov. valenční rámec v (17) a příklad (17b).

(16) *rozhádaný*: ACT₁ ADDR_{s+7} PAT_{o+4,zda,cont}
recipr: ACT-ADDR

(16a) Na Slovensku jsou politici₁ pořádně **rozhádaní**. (SYNv10)

(16b) (Občané a zástupci)₁ obce jsou **rozhádaní**. (SYNv10)

(16c) [...] ale i když vyrůstáme v **rozhádané** rodině₁ alkoholiků [...] (SYNv10)

(16d) Spolumajitelé₁ jsou **rozhádaní** mezi sebou. (SYNv10)

- (17) *sdílený*: ACT₇ ADDR_{s+7} PAT_↑
 recipr: ACT-ADDR
- (17a) [...] způsob_↑ života **sdílený** členy_{ACT} určité společnosti. (SYNv10)
- (17b) Vychází z principu **sdílené** správy_↑ (mezi unií, členskými zeměmi a jednotlivými regiony)_{ACT}. (SYNv10)
- (17c) Například zřízením databáze otisků, prstů (EURODAC), závazně pořizovaných a vzájemně **sdílených** členskými státy_{ACT}. (SYNv10)

5.2.2. Anaforické a adverbialní výrazy

Vyjádření povrchové pozice dané druhým ze zasažených valenčních doplnění je v recipročních konstrukcích inherentně recipročních adjektiv pouze fakultativní. Tato pozice může být – stejně jako v případě adjektiv bez rysu vzájemnosti (odd. 4.2) – obsazena anaforickým výrazem, a to reflexivním osobním zájmenem v příslušné formě určené pro toto doplnění ve valenčním rámci adjektiva nebo výrazem *jeden druhý*, viz po řadě příklady (18a) a (18b).³⁰ Jelikož i bez přítomnosti anaforického výrazu mohou mít konstrukce inherentně recipročních adjektiv s pluralizovaným valenčním doplněním reciproční interpretaci (k homonymii konstrukcí inherentně recipročních adjektiv viz odd. 5.2.3), plní uvedené anaforické prostředky – stejně jako adverbia *navzájem*, *vzájemně*, příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou* – funkci tzv. specifikátoru, který reciproční význam konstrukce zdůrazňuje, příp. zjednodušuje. Zatímco u adjektiv bez rysu vzájemnosti tak pozorujeme přechod prostředků (adverbií *navzájem*, *vzájemně*, *spolu* a skupiny *mezi sebou*) z role specifikátoru do role primárního markeru reciprocity (odd. 4.2), u inherentně recipročních adjektiv – podobně jako u inherentně recipročních sloves – naopak do role tzv. specifikátoru přecházejí anaforické prostředky, které u sloves bez rysu vzájemnosti plní funkci primárního markeru reciprocity (viz Nedjalkov, 2007b, s. 166, pro česká slovesa Kettnerová – Lopatková, 2020).

- (18) *oddělený*: ACT₇ PAT_↑ ORIG_{od+2}
 recipr: PAT-ORIG
- (18a) Ještě více připomínají prvočíselná dvojčata, která_↑ jsou od sebe_{ORIG} **oddělená** jedním číslem_{ACT} sudým [...] (SYNv10)
- (18b) Nicméně o to více je důležité, aby byly zachovány malé skupiny_↑ dětí **oddělené** (jedna od druhé)_{ORIG} [...] (SYNv10)
- (18c) Jsme **oddělení** od sebe_{ORIG} a pohybujeme se pouze v myšlenkách [...]
- (18d) Jsme **oddělení** od sebe_{ORIG} navzájem a pohybujeme se pouze v myšlenkách [...]
- (18e) Jsme **oddělení** od sebe_{ORIG} sama a pohybujeme se pouze v myšlenkách [...] (SYNv10)

³⁰ Opět zde platí, že užití reflexivního osobního zájmena, má-li druhé zasažené doplnění formu s+Instr, je omezené, ale nikoli zcela vyloučené (viz odd. 4.2). Např. v korpusu SYNv10 se adjektivum *rozhádaný* v souvškytu s reflexivním osobním zájmenem vyjádřeným předložkovou skupinou s+Instr nevyskytuje ani jednou. Výskyt této předložkové skupiny je však doložen např. v konstrukci adjektiva *související*: *Film Pražská pětka [...] se skládal z pěti se sebou nesouvisejících povídek* (SYNv10).

5.2.3. Homonymie recipročních a reflexivních konstrukcí

Přestože se jedná o inherentně reciproční adjektiva, i tato adjektiva vytvářejí – podobně jako adjektiva bez rysu vzájemnosti – homonymní konstrukce. K homonymii konstrukcí inherentně recipročních adjektiv dochází v případě, že je vypuštěna pozice druhého valenčního doplnění zasaženého reciprocitou: takové konstrukce mají buď reciproční význam, nebo význam základové konstrukce s elipsou příslušného doplnění. Například konstrukci inherentně recipročního adjektiva *rozhádaný* v příkladu (16a) výše lze interpretovat jako reciproční konstrukci ve smyslu *politici jsou spolu rozhádaní*, nebo jako základovou konstrukci tohoto adjektiva s elipsou aktantu ADDR ve smyslu *politici jsou rozhádaní s někým dalším*. Podobně viz též příklady (16b) a (16c) výše.

Nežádoucí homonymii zamezuje přítomnost výrazu *jeden druhý*, který má jednoznačnou reciproční interpretaci, viz příklad (18b). Stejnou roli plní též adverbia *navzájem*, *vzájemně*, příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou*, viz příklady (16d) a (17c) výše.

Omezeně může být zdrojem homonymie též přítomnost reflexivního osobního zájmena v konstrukci. V takovém případě může mít konstrukce reciproční, nebo reflexivní čtení: např. větu (18c) výše lze interpretovat buď jako reciproční (*oddělení od sebe navzájem*), nebo jako reflexivní (*oddělení sami od sebe*, viz korpusový příklad (18e)). K odstranění homonymie opět slouží adverbia *navzájem*, viz větu (18d), *vzájemně*, příp. *spolu* nebo předložková skupina *mezi sebou*.³¹

Homonymii – podobně jako v případě adjektiv bez rysu vzájemnosti (odd. 4.3) – vylučují konstrukce inherentně recipročních adjektiv, v nichž je první ze zasažených valenčních doplnění pluralizováno formou *mezi+Instr*. Tato forma je jednoznačným prostředkem vyjádření vzájemnosti mezi zasaženými participanty, a vzniklé konstrukce tak mají reciproční čtení i bez přítomnosti dalších prostředků, viz výše např. konstrukci inherentně recipročního adjektiva *sdílený* (17b), v níž má povrchověsyntaktická pozice daná aktantem ACT formu *mezi+Instr*.

6. Závěr

Reciprocita adjektiv vykazuje v mnohém shodné rysy s reciprocitou sloves. Jako podstatná se i v případě adjektiv jeví distinkce mezi adjektivy, která nesou rys vzájemnosti ve svém významu, a adjektivy, která takový rys nenesou, ale vyjádření vzájemnosti mezi určitými participanty umožňují. U adjektiv bez rysu vzájemnosti i u inherentně recipročních adjektiv se na vytváření recipročních konstrukcí podílejí stejné jazykové prostředky, avšak oba typy adjektiv se liší mírou jejich využití.

Společným formálním rysem recipročních konstrukcí jak adjektiv bez rysu vzájemnosti, tak inherentně recipročních adjektiv je – stejně jako v případě sloves – pluralizace jednoho ze zasažených valenčních doplnění, typicky jde o antecedent valenčního

³¹ Podmíněnost užití adverbia *spolu* a předložkové skupiny *mezi sebou* sémantikou adjektiva (viz např. **skupiny dětí oddělené mezi sebou*, **skupiny dětí spolu oddělené*) zasluhuje další výzkum.

doplnění podléhajícího u adjektiva systémové povrchové elipse. Je-li pluralizováno valenční doplnění, které je vyjádřeno v rámci adjektivní skupiny, tedy jako rozvíjející člen adjektiva, může být jeho specifickou formou předložková skupina *mezi+Instr*, která má jednoznačně reciproční čtení. Zatímco v recipročních konstrukcích sloves se tato forma nevyskytuje, v adjektivních recipročních konstrukcích je doložena jak u adjektiv bez rysu vzájemnosti, tak u inherentně recipročních adjektiv.

Povrchová pozice druhého doplnění zasaženého reciprocitou (obsazená reflexivním osobním zájmem, příp. výrazem *jeden druhý*) nemusí být v recipročních konstrukcích obou typů adjektiv přítomna. Zatímco tento rys mají inherentně reciproční adjektiva společný s inherentně recipročními slovesy, adjektiva bez rysu vzájemnosti se v tomto bodě se slovesy bez rysu vzájemnosti rozcházejí: u sloves tohoto typu je přítomnost anaforického výrazu v reciproční konstrukci (až na výjimky, kdy má druhé zasažené doplnění formu *s+Instr*) nutná. V recipročních konstrukcích adjektiv bez rysu vzájemnosti pak pozorujeme, že roli primárního prostředku vyjádření reciprocity přebírají ve vysoké míře adverbia, příp. předložková skupina *mezi sebou*, které jsou – na základě jejich funkce v recipročních konstrukcích sloves – řazeny k tzv. specifikátorům, tedy k výrazům, které samy o sobě nemohou reciproční význam vyjádřit, pouze ho v souvštytu s jinými jazykovými prostředky zdůrazňují, příp. desambiguují. Jak zde však ukazujeme, v recipročních konstrukcích adjektiv sehrávají tyto prostředky mnohem podstatnější úlohu – bez jejich přítomnosti by konstrukce neměly reciproční čtení. Reciproční konstrukce adjektiv tak ve vyšší míře než reciproční konstrukce sloves dokládají přechod adverbii a předložkové skupiny *mezi sebou* od funkce „pouhého“ specifikátoru k funkci primárního markeru reciprocity.

Zdroj financování

Tento text vznikl za podpory projektu Grantové agentury ČR Odraz slovtvorných vztahů ve valenci substantiv (22-20927S). Práce využívá jazykové zdroje uložené a distribuované v rámci projektu MŠMT LINDAT/CLARIAH-CZ (LM2018101).

Poděkování

Za cenné připomínky a rady děkujeme především prof. Jarmile Panevové. Dále bychom rády vyjádřily poděkování oběma recenzentům textu, kteří přispěli zajímavými náměty k jeho další revizi.

LITERATURA

- BOGUSLAVSKY, I. (2003): On the passive and discontinuous valency slots. In: *Proceedings of the 1st International Conference on Meaning-Text Theory*. Paris: École Normale Supérieure, s. 129–138.
- BOGUSLAVSKY, I. (2016): On the non-canonical valency filling. In: E. Hajičová – I. Boguslavsky (eds.), *Proceedings of the Workshop on Grammar and Lexicon: Interactions and Interfaces (GramLex)*. Osaka: The COLING 2016 Organizing Committee, s. 51–60. <https://aclanthology.org/W16-3800>
- ČERMÁK, F. (2011): *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.
- DALRYMPLE, M. – KANAZAWA, M. – KIM, Y. – MCHOMBO, S. – PETERS, S. (1998): Reciprocal expressions and the concept of reciprocity. *Linguistics and Philosophy*, 21 (2), s. 159–210. <https://doi.org/10.1023/A:1005330227480>
- DIMITRIADIS, A. (2008): Irreducible symmetry in reciprocal constructions. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Cross-linguistic and Theoretical Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 375–410.

- EVANS, N. (2008): Reciprocal constructions: Towards a structural typology. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 33–103.
- EVANS, N. – GABY, A. – LEVINSON, S. C. – MAJID, A. (2008): *Reciprocals and Semantic Typology*. Amsterdam: John Benjamins.
- FILIP, H. – CARLSON, G. N. (2001): Distributivity strengthens reciprocity, collectivity weakens it. *Linguistics and Philosophy*, 24, s. 417–466. <https://doi.org/10.1023/A:1010621109497>
- GAST, V. – HAAS, F. (2008): On reciprocal and reflexive uses of anaphors in German and other European languages. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 307–346.
- GLEITMAN, L. R. – GLEITMAN, H. – MILLER, C. – OSTRIN, R. (1996): Similar, and similar concepts. *Cognition*, 58, s. 321–376. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(95\)00686-9](https://doi.org/10.1016/0010-0277(95)00686-9)
- HASPELMATH, M. (2007): Further remarks on reciprocal constructions. In: V. P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, s. 2087–2115.
- IVANOVÁ, M. (2020): Reciprocita v slovenčině a optimalizácia jej lexikografického spracovania. *Slovenská reč*, 85 (2), s. 143–161.
- KARLÍK, P. (2016): Participium. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 1297–1299. <https://www.czechency.org/slovník/PARTICIPIUM>
- KEMMER, S. (1993): *The Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins.
- KETTNEROVÁ, V. (2014): *Lexikálně-sémantické konverze ve valenčním slovníku*. Praha: Karolinum.
- KETTNEROVÁ, V. – LOPATKOVÁ, M. (2018): Lexicographic potential of the syntactic properties of verbs: The case of reciprocity in Czech. In: J. Čibej – V. Gorjanc – I. Kosem – S. Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Ljubljana University Press, s. 685–698. <https://doi.org/10.4312/9789610600961>
- KETTNEROVÁ, V. – LOPATKOVÁ, M. (2020): Ke způsobům vyjádření vzájemnosti v češtině. *Slovo a slovesnost*, 81 (4), s. 243–268.
- KETTNEROVÁ, V. – LOPATKOVÁ, M. – VERNEROVÁ, A. (2021): Reflexives in the VALLEX Lexicon: Syntactic reflexivity and reciprocity. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 117, s. 27–60. <https://doi.org/10.14712/00326585.016>
- KNJAZEV, J. P. (2007): Lexical reciprocals as a means of expressing reciprocal situations. In: V. P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, s. 115–146.
- KOLÁŘOVÁ, V. – VERNEROVÁ, A. – KLÍMOVÁ, J. (2021): Systemic and non-systemic valency behavior of Czech deverbal adjectives. *Jazykovedný časopis*, 72 (2), s. 371–382.
- KOLÁŘOVÁ, V. – VERNEROVÁ, A. – KLÍMOVÁ, J. (2022): *NomVallex 2.0*. LINDAT/CLARIAH-CZ digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics (ÚFAL), Faculty of Mathematics and Physics, Charles University. <http://hdl.handle.net/11234/1-4663>
- KÖNIG, E. – GAST, V. (eds.) (2008a): *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KÖNIG, E. – GAST, V. (2008b): Reciprocity and reflexivity – description, typology and theory. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 1–31.
- KÖNIG, E. – KOKUTANI, S. (2006): Towards a typology of reciprocal constructions: Focus on German and Japanese. *Linguistics*, 44 (2), s. 271–302. <https://doi.org/10.1515/LING.2006.010>
- KOPŘIVOVÁ, M. (2006): *Valence českých adjektiv*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KOŘENSKÝ, J. (1984): *Konstrukce gramatiky ze sémantické báze*. Praha: Academia.
- KURYLOWICZ, J. (1936): Dérivation lexicale et dérivation syntaxique. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, 37, s. 79–92.
- LANGENDOEN, T. (1978): The logic of reciprocity. *Linguistic Inquiry*, 9 (2), s. 177–197.
- LOPATKOVÁ, M. – KETTNEROVÁ, V. (2023): Proč má ježek bodliny přilehlé k tělu, ale nemá tělo přilehlé k bodlinám? K charakteristice inherentně recipročních predikátů. [Nepublikovaný rukopis.]
- LOPATKOVÁ, M. – KETTNEROVÁ, V. – BEJČEK, E. – VERNEROVÁ, A. – ŽABOKRTSKÝ, Z. (2016): *Valenční slovník českých sloves VALLEX*. Praha: Karolinum.

- NEDJALKOV, V. P. (ed.) (2007a): *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins.
- NEDJALKOV, V. P. (2007b): Encoding of the reciprocal meaning. In: V. P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, s. 147–207.
- NEDJALKOV, V. P. (2007c): Overview of the research. In: V. P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, s. 3–114.
- PANEVOVÁ, J. (1980): *Formy a funkce ve stavbě české věty*. Praha: Academia.
- PANEVOVÁ, J. (1998): Ještě k teorii valence. *Slovo a slovesnost*, 59 (1), s. 1–14.
- PANEVOVÁ, J. (1999): Česká reciproční zájmena a slovesná valence. *Slovo a slovesnost*, 60 (4), s. 269–275.
- PANEVOVÁ, J. (2002): K valenci substantiv (s ohledem na jejich derivaci). *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, 61, s. 29–36.
- PANEVOVÁ, J. (2007): Znovu o reciprocitě. *Slovo a slovesnost*, 68 (2), s. 91–100.
- PANEVOVÁ, J. – HAJIČOVÁ, E. – KETTNEROVÁ, V. – LOPATKOVÁ, M. – MIKULOVÁ, M. – ŠEVČÍKOVÁ, M. (2014): *Mluvnice současné češtiny: Syntax na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.
- PANEVOVÁ, J. – MIKULOVÁ, M. (2007): On reciprocity. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 87, s. 27–39.
- PÍTHA, P. (1982): K otázce valence u adjektiv. *Slovo a slovesnost*, 43 (2), s. 113–118.
- RÁKOSI, G. (2008): The inherently reflexive and inherently reciprocal predicate in Hungarian: Each to their own argument structure. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 411–450.
- SILONI, T. (2001): Reciprocal verbs. In: Y. N. Falk (ed.), *Proceedings of IATL 17*. Jerusalem: The Israel Association for Theoretical Linguistics. <http://linguistics.huji.ac.il/IATL/17/TOC.html>
- SILONI, T. (2008): The syntax of reciprocal verbs: An overview. In: E. König – V. Gast (eds.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 451–498.
- SKWARSKA, K. (2018): Valence adjektiv v komparativním pohledu (na materiálu češtiny, ruštiny a polštiny). *Slavia*, 87 (1–3), s. 302–315.
- UREŠOVÁ, Z. – BÉMOVÁ, A. – FUČÍKOVÁ, E. – HAJIČ, J. – KOLÁŘOVÁ, V. – MIKULOVÁ, M. – PAJAS, P. – PANEVOVÁ, J. – ŠTĚPÁNEK, J. (2021): *PDT-Vallex: Czech Valency Lexicon Linked to Treebanks 4.0*. LINDAT/CLARIAH-CZ digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics (ÚFAL), Faculty of Mathematics and Physics, Charles University. <http://hdl.handle.net/11234/1-3499>
- WIEMER, B. (2007): Reciprocal and reflexive constructions in Polish. In: V. P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, s. 513–559.
- ZICH, O. (1974): Poznámka o logické stavbě podobnosti. *Slovo a slovesnost*, 35 (1), s. 8–14.

Václava Kettnerová

Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK

Malostranské náměstí 25, 118 00 Praha

kettnerova@ufal.mff.cuni.cz

Veronika Kolářová

Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK

Malostranské náměstí 25, 118 00 Praha

kolarova@ufal.mff.cuni.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>